

ЗАКАРПАТСЬКЕ КРАЙОВЕ ТОВАРИСТВО
«ПРОСВІТА»
ЗАКАРПАТСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,**

присвяченої пам'яті
ІВАНА ПАНЬКЕВИЧА

[23—24 жовтня 1992 року]

Ужгород
1992

тором /Стерчо П., Карпато-Українська Держава. Торонто, 1965, с.98/.
Думку П.Стерча підтверджують також очевидці подій А.Штефан, Д.Хи-
минець, В.Бірчак та ін.

Під час визвольних змагань на Закарпатті в 1938-1939 роках
українці Галичини з честю виконали свій національний обов'язок.
Спільна боротьба українців Закарпаття і Галичини є найкращим дока-
зом того, що на терені нашого краю вони спільно захищали ідею со-
борності, незалежності, своєю матір-Україну.

Роман ОБІЦІНСЬКИЙ /Ужгород/

МАРАМОРОСЬКІ ЄВРЕЇ В ТЮРМАХ СРСР /1939-1941 РР./

В архіві СНБУ по Закарпатській області /м.Ужгород/ зберігається
3 тис. кримінальних справ на 5,5 тис. чол. - учасників нелегальних
переходів із Підкарпатської території /Угорщина/ у Дрогобицьку і
Станіславську обл. /СРСР/ у 1939-1941 рр. Нами опрацьовано 1930
справ на 3758 осіб, у тому числі 176 справ /продукувались у тюрмах
Стрия, Станіслава, Іваново/ на 473 євреїв /12,6% від загальної кіль-
кості втікачів/. Серед них виявлено 15 дітей, 63 особи жіночої
статі /13% з усіх дорослих євреїв/, що в основному були у шлюбі і
потрапили в СРСР разом з чоловіками. Решту /74%/- неодружені. Пе-
реважала молодь /віком 17-25 років - 258 чол., або 54%/.

Це були досить грамотні люди, з яких 83% закінчили 6-8 класів
середньої школи, 8% - вузи. У принципі, вони могли зорієнтуватись
в обставинах, що їх спіткали. Деякі читали по-чеськи "Мать"
М.Горького, "Тихий Дон" М.Шолохова, праці Ф.Енгельса в оригіналі
тощо. Однак комуністів серед них небагато /9%/. Одному з них -
В.Краусу випала нагода сидіти у 1937-1938 рр. у Сегедській в'язни-

ці разом із М.Ракоші, якого згодом радянський уряд виміняв на трофейні угорські знамена /у 1940 р./.

Улюбленими заняттями євреїв - утікачів були професії кравця /22%/, продавця і шевця /по 12%/, столяра, електрика, шофера, пекаря і перукаря /по 8%/, а також обробка металів /коваль, слюсар, ювелір/, офіціанта, фотографа, годинникаря і т.д. Незначний процент склали вчителі, лікарі, селяни, домогосподарки і робітники /друкарень і підприємств легкої промисловості/. Зовсім рідкісні - адвокат, інженер-конструктор, скульптор, студент університету, учень раввина, власник заводу сільськогосподарських машин /50 працюючих/. Загалом представлено 40 професій. На допитах біженці розповідали про свої заробітки. Так, у Будапешті пекар отримував місячно 120 пенгів, складач у друкарні - 200, а в Нодьвароді /Трансільванія/ робітник текстильної фабрики - лише 68. Пересічний кравець у Мукачеві заробляв 60, швець - 40, продавець - 50 пенгів на місяць, а вантажник на залізничній станції Ясіня - до 80-90. Для порівняння: квиток на залізницю Хуст - Севлюш коштував 1 пенге 20 філлерів, автобус Хуст - Торунь /округ Волове/ - 5 пенгів, а 1 кг білого хліба - 80 філлерів, м'яса - в межах 2 пенгів.

Основний потік біженців припав на вересень 1940 року /приєднання Трансільванії до Угорщини/ - червень 1941 р. /початок німецько-радянської війни/. Серед затриманих прикордонними частинами НКВС /відомство Л.Берії/ виявилось 83 дезертири /17,5% від загалу/ з єврейського трудового табору в урочищі Окули /біля Ясіня/, 7 - дезертири з армії, 9 - "німісцевих", яких перекинули насильно жандарми.

Суттєва риса еміграції євреїв - її напівлегальність. Угорські власті охоче позбавлялись громадян цієї національності. "Партфого ірода" /офіс у Будапешті/ займалось спеціально переправкою усіх

бажаючих за кордон, а його співробітник А.Кірш узимку 1941 р. переправив таких 97 чол. /20,5%/. Інші 262 /55%/, добирались самотужки. За нашими підрахунками, вони виплатили провідникам сумарно 6350 пенге і 5160 лей. Причому парубок із Сігету на прізвисько Ішик Мараморош перевів якось 10 одноплемінників за 1000 пенге, а Ігнат Ербот /з Ясіня/ восени 1940 - взимку 1941 рр. - близько 100 чол. і брав по 40-50 пенге з кожного. Його спільниками були гупули Юрій і Дмитро Темчуки.

Слід відзначити і той унікальний момент, що 2/3 з усіх втікачів потрапили в СРСР через Яблунецький перевал /район Ясіня - Ворохта/, решта - рівномірно через гору Пікуй, В.Верепьки, Торунь, гору Сивулю, Чорногору. Мараморощина тоді була епіцентром єврейської еміграції в СРСР. Тут проживало 165 біженців /35%/, 89 - в інших регіонах Закарпаття, решта - в Трансільванії, Будапешті, поодинокі - у Відні, Празі і т.д. СРСР не став для них омріяним раєм, а 3-5-річною каторгою. У виправно-трудових таборах померло 52 євреї /11% усіх втікачів/, одиниці були амністовані як польські та чехословацькі громадяни, доля інших достеменно невідома.

Іван СРОС /Ужгород/

МАТЕРІАЛИ ПРО ДОЛІ РЕПРЕСОВАНИХ ЗАКАРПАТЦІВ

Однією з найтрагічніших сторінок в історії Закарпаття були репресії над місцевим населенням. Десятки тисяч невинних людей на підставі антигуманних, антидемократичних законів та внаслідок прямого беззаконня і овазілля зазнали переслідувань за свої політичні погляди, різні висловлювання та релігійні переконання. Кривавими сторінками вписані в нашу історію масові репресії, які чинились сталінським режимом та його провідниками.